

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 2 (P2)

HUKURI 2009

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na 21 wa tipheji.

XIYENGE XA A: NOVHELE

NDZI NGO TINCIKI – FA THUKETANA

XIVUTISO XA 1

TINXAKA TA SWIMUNHUHATWA

- **Ximunhuhatwankulu**

-Ximunhuhatwankulu i ximunhuhatwa lexi nga na ku navela ko karhi, hileswaku xitori xi rhendzeleka eka xona. Munhu loyi u na ntlimbo, hi yena a kayakayaka ku kuma xitshunxo. ✓✓✓

-Vadyondzi va nga ha boxa Ntekele tanihi ximunhuhatwankulu. Ntekele a a navela ku va na mabindzu. A a ri na khumembirhi wa mabazi lama a ma rhwala vanhu ku suka eRixongile ku ya eBedford. Mabazi lama ma hisiwile hi vuthu ra Lefty. ✓✓✓

-Ntekele u na ntlimbo (xiphiko), hikuva a nga koti ku pfuxa bindzu ra yena. U heleriwe na hi mali leyi a a ri na yona. ✓✓✓

- **Xisihalari**

-Ximunhuhatwa lexi sivelaka ximunhuhatwankulu ku fikelela ku navela ka xona. ✓✓✓

-Manayila a a endla leswaku bindzu ra tata wa yena Ntekele ri nga tlheli ri pfuxiwa, hikwalaho ka leswi a a ala ku tekiwa hi Muzayiwe. ✓✓✓

-Muzayiwe a a ta pfuxa mabindzu ya Ntekele loko Manayila a pfumela ku tekiwa hi yena. ✓✓✓

- **Muluthanyi**

-Ximunhuhatwa lexi endlaka leswaku ku va na dzolonga exikarhi ka ximunhuhatwankulu na xisihalari. ✓✓✓

-Loyi a a endla leswaku ku va na dzolonga exikarhi ka Ntekele na Manayila i Muzayiwe. ✓✓✓

-Muzayiwe a a fanele ku pfuxa bindzu ra Ntekele ntsena loko Manayila a pfumela ku tekiwa hi yena. ✓✓✓

-Manayila a a nga swi lavi ku tekiwa hi yena, u hetelele a pfumela hi ku sindzisiwa, kambe hi siku ra nkhuvo u nyamalarile. ✓✓✓

-Hambiswiritano, Muzayiwe u pfuxile bindzu leri a nga rhanga hi ku ri fambisa leswaku a ta kuma mali ya yena, kutani endzhaku a ri tlherisela eka Ntekele. ✓✓✓

Mudyondzi a nga ha humelerisa na miehleketo leyi landzelaka:

TINXAKA TA SWIMUNHUHATWA

• Ximunhuhatwankulu

-Ximunhuhatwankulu i ximunhuhatwa lexi nga na ku navela ko karhi. Munhu loyi xitori xi rhendzeleka eka yena. Hi yena a nga na ntlimbo/hi yena a kayakayekaka ku kuma xitshunxo. ✓✓✓

-Vadyondzi van'wana va nga boxa Manayila tanihi ximunhuhatwankulu. Manayila u navela ku tekana na Jamboti kambe hikokwalaho ka rivengo exikarhi ka Ntekele na Dodovha, loko va fanele ku tekana, a va ta boheka ku baleka. ✓✓✓

-Ntekele a a lava leswaku Manayila a tekana na Muzayiwe, kambe Manayila u boxe leswaku u ta tekana na Jamboti. Tata wa Ntekele wa ala leswaku Manayila na Jamboti va tekana. ✓✓✓

• Xisihalari

-Ximhuhatwa lexi sivelaka ximunhuhatwankulu ku fikelela ku navela ka xona. Ntekele hi yena xisihalari, hikuva u alela Manayila ku tekana na Jamboti ✓✓✓.

-U tlhela a n'wi sindzisa ku tekana na Muzayiwe loyi a ri mukhalabye, tlhelo n'anga. ✓✓✓

• Muluthanyi

-Ximunhuhatwa lexi endlaka leswaku ku va na dzolonga exikarhi ka ximunhuhatwankulu na xisihalari. ✓✓✓

-Muzayiwe a a endla leswaku ku va na dzolonga exikarhi ka Manayila na Ntekele, hikuva loko Manayila a ala ku tekiwa hi Muzayiwe, Ntekele a a nga ta pfuxeriwa bindzu ra yena. ✓✓✓

-Manayila u kale a pfumela loko a sindzisiwa, kambe a nyamalala hi siku ra nkhuvo ✓✓✓.

-Leswi swi endle leswaku Muzayiwe a pfuxa bindzu ra Ntekele, kambe a a ta fanela ku rhanga hi ku ri fambisa leswaku a ta kuma mali ya yena, se endzhaku a ri ta tlhalelela eka Ntekele. ✓✓✓

Nhungu wa timhaka kambe mhaka yo hetelela yi ta averiwa mune wa timaraka. (25)

Rhubiriki ya maavelo ya timaraka eka xitsalwana xa MATSALWA

Xiya ku hambana ka maavelo ya timaraka exikarhi ka Nkoka wa mahungu na Xivumbeko, ku katsa na matirhiselo ya Ririmi

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukulano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 7 80 – 100%	Vuswikoti bya le henhla ngopfu 20 – 25 wa timaraka	-Nhlokomhaka yi hlamuseriwile hi vuenti naswona swilaveko hinkwaswo swi katsiwile. -Ku kombisa mahlamulelo ya le henhla ngopfu: 90%+. Vuswikoti bya le henhla ngopfu. -Nkanelo wa mahungu hi vumbhoni byo huma eka tsalwa. -Ku twisisa ka xiyimo xa le henhla ka matsalwa.	Vuswikoti bya le henhla ngopfu 8 – 10 wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle ngopfu. -Nkanelo wa mahungu lama andlariweke kahle. -Xitayili, thoni, na ririmi swi kahle naswona swi pfumala swihoxo.
Khodi ya 6 70 – 79%	Vuswikoti bya le henhla 17½ – 19½ wa timaraka	-Nhlamuselo ya le henhla ka nhlokomhaka, ku katsiwa ka swilaveko mayelana na nhlokomhaka. -Nhlamuselo hi vuenti. -Miehleketo leyi boxiweke yo hambanahambana yo huma eka matsalwa. -Matsalwa ya kahle na vumbhoni byo huma eka matsalwa.	Vuswikoti bya le henhla 7 – 7½ wa timaraka	-Xitsalwana xi andlariwile kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle. -Vuxokoxoko bya mahungu swa olova ku byi landzelela. -Xitayili, thoni na ririmi ra kahle swi fambelana na xikongomelo. -Maandlalelo lamanene.
Khodi ya 5 60 – 69%	Vuswikoti bya le henhlanganyana 15 – 17 wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa ka nhlokomhaka. -Miehleketo yo amukeleka mayelana na nhlokomhaka. -Miehleketo leyi vupfeke, kambe a hinkwayo yi nga na nseketelo lowu enerisaka. -Vumbhoni byo twisisa matsalwa.	Vuswikoti bya le henhlanganyana 6 – 6½ wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle na nkhlukulano. -Masungulo, mahetelelo na tindzimana tin'wana ti andlariwe kahle. -Nkanelo wu nga landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swo pfumala swihoxo.

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 4 50 – 59%	Vuswikoti byo amukeleka 12½ – 14½ wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa nhlokomhaka, swilaveko hinkwaswo swi katsiwile. -Vumbhoni bya kahle byo seketela nhlokomhaka. -Miehleketo leyi seketeriweke a yi khorwisi. -Matwisiselo ya kahle ya tsalwa.	Vuswikoti byo amukeleka 5 – 5½ wa timaraka	-Vumbhoni byin'wana bya xivumbeko. -Xitsalwana xo pfumala xivumbeko na nkhlukelano wa miehleketo. -Swihoxo switsongo swa ririmi, thoni na xitayili. Xivumbeko xa tindzimana xa kahle.
Khodi ya 3 40 – 49%	Vuswikoti byo enela 10 – 12 wa timaraka	-Ndlela ya xiyimo xa le hansi xa mahlamulelo ya xivutiso. -Ku twisisa kutsongo ka mahlamulelo ya nhlokomhaka. -Nkanelo wa nhlokomhaka a wu khorwisi, naswona wu na vumbhoni byitsongo byo huma eka tsalwa. -Mudyondzi u pfumala ku twisisa ka tsalwa.	Vuswikoti byo enela 4 – 4½ wa timaraka	-Xivumbeko xi na xihoxo xa nkunguhato. -Nkanelo a wu andlariwangi kahle. -Xivumbeko xa tindzimana xi na swihoxo. -Swihoxonyana eka ririmi, thoni na xitayili.
Khodi ya 2 30 – 39%	Vuswikoti bya madyondza 7½ – 9½ wa timaraka	-Mbuyelelo wa mahlamulelo, mikarhi yin'wana miehleketo a yi fambelani na nhlokomhaka. -Ku pfumaleka ka vundzeni bya nkoka. -Miehleketo yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.	Vuswikoti bya madyondza 3 – 3½ wa timaraka	-Maandlalelo yo ka ya nga enerisi na xivumbeko xo ka xi nga kunguhatiwangi, leswi kavanyetaka nkhlukelano. -Swihoxo swa ririmi na xitayili xo hoxeka leswi endlaka xitshuriwa xo ka xi nga amukeleki. -Xihoxo eka xivumbeko xa tindzimana.

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBEKO NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 1 0 – 29%	Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 7 wa timaraka	-A swi olovi ku landzelela nhlokomhaka leyi kaneriwaka hikuva nhlamulo yi na vuxaka byitsongo na nhlokomhaka. -Leswi a ringetisaka xiswona ku hlamula xivutiso i swa xiyimo xa le hansi. Timhaka titsongo leti twalaka a ti na vumbhoni bya leswaku ti huma ebukwini. -Miehleketo yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.	Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 2½ wa timaraka	-A swi olovi ku vona loko nhlokomhaka yi kaneriwile. -Ku pfumaleka ka vumbhoni bya nkunguhato. -Ku pfumaleka ka tindzimana to twisiseka. -Ririmi ro tsana. -Xitayili na thoni leswi hoxekeke.

MAAVELO YA TIMARAKA:

N = 25

R&X = 10

NTSENGO: 35

KUMBE

XIVUTISO XA 2

- 2.1 A va yime kusuhi na heke ya kereke ya Rixongile. ✓✓ (2)
- 2.2 Vavasati lava a va lava ku hleva Ntekele/Betty/Jamboti/N'wa-Mugwana✓✓ na ku sola dyondzo leyi a a yi dyondzisiwile hi Ntekele. ✓✓ (4)
- 2.3 A a lava ku dyondzisa vatswari leswaku va fanele ku tshinya vana va vona. ✓✓✓ (3)
- 2.4 Vavasati lava a va sola ku va Ntekele a vule leswaku yena u na vana lava nga lulama. ✓✓✓ (3)
- 2.5 B. Ntekele a a ri murhangeri ekerekeni ya Rixongile. ✓✓ (2)
- 2.6 Manayila na Jamboti. ✓✓ (2)
- 2.7 Khale Xoxololo kokwana wa Ntekele✓ na Mafela-nkantini kokwa wa Dodovha✓ va tshame va pumbana vuloyi. ✓ Xoxololo hikwalaho ko leva✓, ematshan'wini yo humesana mungoma ✓ na yena, u yile a ya hisela vavasati✓ va Mafela-nkantini✓ na swirho swin'wana swa ndyangu etindlwini. ✓ (8)
- 2.8 A ku ri wa Muchipi✓✓, a a ta hi le phatini ya ka Nkavana. ✓✓ (4)
- 2.9 Ku chayisiwa hi movha a wela ehansi. ✓✓ (2)
- 2.10 Muchayeri wa wona a a dakwile. ✓✓ (2)
- 2.11 Rice a a onhile Khanyisa, ✓ kutani tata wa yena Ntekele a n'wi hlongola ekaya✓✓. (3)

[35]**NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35****KUMBE**

XIYENGE XA B: NTLANGU**BYOKOTA MADLAYISANI – MM MARHANELE****XIVUTISO XA 3**

-Eka tsalwa leri a ku ri na ndyangu wa Mathebula nuna wa Makhanana loyi a tirha exilungwini. ✓✓✓

-Makhanani a rhandzana na Gezani Maluleke, ndhuna ya le swikwengeni.

-Mavundza a a ri n'anga naswona a a ri na ndyangu wa yena. Ku rhandzana ka Mavundza na Makhanana ku endlile leswaku Mavundza a hamba a ya emutini wa Mathebula loko a nga ri kona. ✓✓✓

-Mavundza u vile na makungu ya ku tekana na Makhanana hikuva a a lava ku hlongola nsati wa yena n'wa-Rimbelule. ✓✓✓

-Mavundza u rhambile Gezani na Mathebula xikan'we na Makhanani exirhwaleni.

-Loko va ri kwale byalweni, Makhanana u nyamalarile na Gezani, kutani Mathebula, nuna wa yena a va kuma va ri swin'we. ✓✓✓

-Mathebula u bile Gezani a titivala, kutani yena a baleka. ✓✓✓

-Endzhaku ka loko a pfukile, Mavundza u chelerile Gezani xiganama leswaku vanhu va ta ehleketa leswaku u dlayiwile hi swibakela swa Mathebula. ✓✓✓

-Mathebula u khomiwile naswona leswi a a dlayile, na yena a a fanele a dlayiwa hi ku landza nawu wa tihlo hi tihlo. ✓✓✓

-N'wa-Rimbelule u boxile leswaku mudlayi wa Gezani i Mavundza, hikuva a a lava ku dlayisa Mathebula a ta sala na Makhanana. ✓✓✓

-Vugangu bya Mavundza na Makhanana, lava a va hamba va hlangana Ebyalweni, byi hahlurile muti wa Mavundza na N'wa -Rimbelule. ✓✓✓

-Vuxaka bya Makhanana na Gezani, xikan'we na Mavundza, byi endle leswaku endzhaku ka rifu ra Gezani, Mathebula a hambanela makumu na Makhanana.

-Ku hela ka mindyangu leyi boxiweke laha henhla, a ku ri mihandzu ya ku tinyiketela ebyalweni na timhaka ta vugangu. ✓✓✓

Nhungu wa timhaka kambe mhaka yo hetelela yi ta averiwa mune wa timaraka.

(25)

Rhubiriki ya maavelo ya timaraka eka xitsalwana xa MATSALWA
Xiya ku hambana ka maavelo ya timaraka exikarhi ka Nkoka wa mahungu na
Xivumbeko, ku katsa na matirhiselo ya Ririmi

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 7 80 – 100%	Vuswikoti bya le henhla ngopfu 20 – 25 wa timaraka	-Nhlokomhaka yi hlamuseriwile hi vuenti naswona swilaveko hinkwaswo swi katsiwile. -Ku kombisa mahlamulelo ya le henhla ngopfu: 90%+. Vuswikoti bya le henhla ngopfu. -Nkanelo wa mahungu hi vumbhoni byo huma eka tsalwa. -Ku twisisa ka xiyimo xa le henhla ka matsalwa.	Vuswikoti bya le henhla ngopfu 8 – 10 wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle ngopfu. -Nkanelo wa mahungu lama andlariweke kahle. -Xitayili, thoni, na ririmi swi kahle naswona swi pfumala swihoxo.
Khodi ya 6 70 – 79%	Vuswikoti bya le henhla 17½ – 19½ wa timaraka	-Nhlamuselo ya le henhla ka nhlokomhaka, ku katsiwa ka swilaveko mayelana na nhlokomhaka. -Nhlamuselo hi vuenti. -Miehleketo leyi boxiweke yo hambanahambana yo huma eka matsalwa. -Matsalwa ya kahle na vumbhoni byo huma eka matsalwa.	Vuswikoti bya le henhla 7 – 7½ wa timaraka	-Xitsalwana xi andlariwile kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle. -Vuxokoxoko bya mahungu swa olova ku byi landzelela. -Xitayili, thoni na ririmi ra kahle swi fambelana na xikongomelo. -Maandlalelo lamanene.
Khodi ya 5 60 – 69%	Vuswikoti bya le henhlananya 15 – 17 wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa ka nhlokomhaka. -Miehleketo yo amukeleka mayelana na nhlokomhaka. -Miehleketo leyi vupfeke, kambe a hinkwayo yi nga na nseketelo lowu enerisaka. -Vumbhoni byo twisisa matsalwa.	Vuswikoti bya le henhlananya 6 – 6½ wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle na nkhlukelano. -Masungulo, mahetelelo na tindzimana tin'wana ti andlariwe kahle. -Nkanelo wu nga landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swo pfumala swihoxo.

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkholukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 4 50 – 59%	Vuswikoti byo amukeleka 12½ – 14½ wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa nhlokomhaka, swilaveko hinkwaswo swi katsiwile. -Vumbhoni bya kahle byo seketela nhlokomhaka. -Miehleketi leyi seketeriweke a yi khorwisi. -Matwisiselo ya kahle ya tsalwa.	Vuswikoti byo amukeleka 5 – 5½ wa timaraka	-Vumbhoni byin'wana bya xivumbeko. -Xitsalwana xo pfumala xivumbeko na nkholukelano wa miehleketi. -Swihoxo switsongo swa ririmi, thoni na xitayili. Xivumbeko xa tindzimana xa kahle.
Khodi ya 3 40 – 49%	Vuswikoti byo enela 10 – 12 wa timaraka	-Ndelela ya xiyimo xa le hansi xa mahlamulelo ya xivutiso. -Ku twisisa kutsongo ka mahlamulelo ya nhlokomhaka. -Nkanelo wa nhlokomhaka a wu khorwisi, naswona wu na vumbhoni byitsongo byo huma eka tsalwa. -Mudyondzi u pfumala ku twisisa ka tsalwa.	Vuswikoti byo enela 4 – 4½ wa timaraka	-Xivumbeko xi na xihoxo xa nkunguhato. -Nkanelo a wu andlariwangi kahle. -Xivumbeko xa tindzimana xi na swihoxo. -Swihoxonyana eka ririmi, thoni na xitayili.
Khodi ya 2 30 – 39%	Vuswikoti bya madyondza 7½ – 9½ wa timaraka	-Mbuyelelo wa mahlamulelo, mikarhi yin'wana miehleketi a yi fambelani na nhlokomhaka. -Ku pfumaleka ka vundzeni bya nkoka. -Miehleketi yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.	Vuswikoti bya madyondza 3 – 3½ wa timaraka	-Maandlalelo yo ka ya nga enerisi na xivumbeko xo ka xi nga kunguhatiwangi, leswi kavanyetaka nkholukelano. -Swihoxo swa ririmi na xitayili xo hoxeka leswi endlaka xitshuriwa xo ka xi nga amukeleki. -Xihoxo eka xivumbeko xa tindzimana.

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlelo. Ririmi, thoni na maandlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 1 0 – 29%	Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 7 wa timaraka	-A swi olovi ku landzelela nhlokomhaka leyi kaneriwaka hikuva nhlamulo yi na vuxaka byitsongo na nhlokomhaka. -Leswi a ringetisaka xiswona ku hlamula xivutiso i swa xiyimo xa le hansi. Timhaka titsongo leti tvalaka a ti na vumbhoni bya leswaku ti huma ebukwini. -Miehleketo yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.	Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 2½ wa timaraka	-A swi olovi ku vona loko nhlokomhaka yi kaneriwile. -Ku pfumaleka ka vumbhoni bya nkunguhato. -Ku pfumaleka ka tindzimana to twisiseka. -Ririmi ro tsana. -Xitayili na thoni leswi hoxekeke.

MAAVELO YA TIMARAKA:

N = 25

R&X = 10

NTSENGO: 35

KUMBE

XIVUTISO XA 4

- 4.1 Eswikwengeni√√ nandzhenga.√√ (4)
- 4.2 A ku ri xigangu xa yena. √√ (2)
- 4.3 Gezani u nyikile Makhanana mali yo ringana khume ra macheleni leswaku a ya xava byalwa, √√ leyin'wana a ya xava huku, √√ kasi leyi saleke a xava xinefu. √√ (6)
- 4.4 Makhanana. √√ (2)
- 4.5 A va suka emutini wa Mavundza√√ a va rhambiwe ku ya nwa byalwa. √√ (4)
- 4.6 U bile Gezani hi xibakele, √√ kutani a ku nakanaka!√√ Vavasati va n'wi cheleterile hi mati kutani a pfuka. √√ (6)
- 4.7 Mieheketo yin'wana na yin'wana leyi nga ta yelana na leyi landzelaka yi ta amukeleka.
- A ya amukeleki.√ Wansati loyi a nga tekiwa a nga fanelangi ku endla timhaka ta vugangu. √√
- Matikhomelo ya Makhanana ya endle leswaku Gezani a cheleriwa hi Mavundza √ leswaku a ta kota ku teka √ Makhanana a va nsati wa yena. √
- Ndyangu wa yena na Mathebula wu vuye wu hahluka hikwalaho ka matikhomelo ya yena. √√
- Mavundza u hambanile na nsati wa yena N'warimbelule hikwalaho ka matikhomelo ya Makhanana. √√ (8)
- 4.8 Mavundza a a rhandza swa vugangu hikuva a a rhandzana na Makhanana. Hi tlhelo Makhanana na yena a a rhandza swa vugangu hikuva a Rhandzana na Mavundza, a tlhela a rhandzana na Gezani. √

KUMBE

Mavundza a a ri mudlayi, hikuva u chelerile Mathebula xiganama √, kasi Makhanana na yena a a ri mudlayi, hikuva u kunguhatile na Mavundza leswaku ku ta dlayiwa Mathebula. √

(3)
[35]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

KUMBE

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA

NDZI NA TIMFANELO – SJ MALUNGANA NA NJ MALULEKE

XIVUTISO XA 5

XIMANGA XI HUMA ESAKENI – SJ MALUNGANA

Mukamberiwa a nga boxa miehleketo yo yelana na leyi:

-Nkulunkumba Joel Nukeri a a ri mufambisi wa xitichi xa maphorisa xa Mkhuhlu, tlhelo xirho xa ntlawa wa makhamba lowu a wu tiviwa hi vito ra Vhoks. ✓✓✓

-Ntlawa wa vaVhoks a wu yiva mali na tihomu ta vanhu. ✓✓✓

-Nukeri a a nyikiwa nenge eka homu yin'wana na yin'wana leyi va yi yivaka, kasi eka gidi ra tirhandi rin'wana na rin'wana a a kuma madzana manharhu ya tirhandi. ✓✓✓

-Loko vinyi va tihomu va ya pfula milandzu, maphorisaa va tsandzeka ku khoma makhamba hikuva Nukeri a lemukisa swigevenga. ✓✓✓

-Vukhamba byi ye byi tinyika matimba eka lava nga na mabindzu laha swi koxeke na vutomi bya vo tala. ✓✓✓

-Nukeri a a pfa a byela maphorisa leswaku va nga hatliseli ku lava makhamba. ✓✓✓

-Maphorisa hi ku kanakanisa hi endlelo ra Nukeri va kunguhatile ku n'wi fihlela kungu ra vona ro ya endla "road block" eka mapatu hinkwawo yo nghena eMkhuhlu. ✓✓✓

-Loko ri ya eku xeni, movha wa vaVhoks lowu a wu ta hi tlhelo ra Hazyview, wu rhwarile tihomu tinharhu leti a ti dlayiwile, wu yimisiwile hi maphorisa. ✓✓✓

-Maphorisa va kumile swibamu swa mune, leswi a ku ri hava na phemiti ya swona. ✓✓✓

-Vhoks u byele maphorisa leswaku tiphemiti u hava, loyi a nga na tona i Nukeri, hikuva swibamu i swa yena. ✓✓✓

-Loko va fika exitichini xa maphorisa Vhoks u sindzisile leswaku Nukeri a ya tsema milenge minharhu eka tihomu leti a ti ri emovheni.

-Vubihi bya Nukeri byi hetelele byi humerile erivaleni hi ku khomiwa ka vaVhoks. ✓✓✓✓

Nhungu wa timhaka kambe mhaka yo hetelela yi ta averiwa mune wa timaraka.

(25)

Rhubiriki ya maavelo ya timaraka eka xitsalwana xa MATSALWA
Xiya ku hambana ka maavelo ya timaraka exikarhi ka Nkoka wa mahungu na
Xivumbeko, ku katsa na matirhiselo ya Ririmi

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 7 80 – 100%	Vuswikoti bya le henhla ngopfu 20 – 25 wa timaraka	-Nhlokomhaka yi hlamuseriwile hi vuenti naswona swilaveko hinkwaswo swi katsiwile. -Ku kombisa mahlamulelo ya le henhla ngopfu: 90%+. Vuswikoti bya le henhla ngopfu. -Nkanelo wa mahungu hi vumbhoni byo huma eka tsalwa. -Ku twisisa ka xiyimo xa le henhla ka matsalwa.	Vuswikoti bya le henhla ngopfu 8 – 10 wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle ngopfu. -Nkanelo wa mahungu lama andlariweke kahle. -Xitayili, thoni, na ririmi swi kahle naswona swi pfumala swihoxo.
Khodi ya 6 70 – 79%	Vuswikoti bya le henhla 17½ – 19½ wa timaraka	-Nhlamuselo ya le henhla ka nhlokomhaka, ku katsiwa ka swilaveko mayelana na nhlokomhaka. -Nhlamuselo hi vuenti. -Miehleketo leyi boxiweke yo hambanahambana yo huma eka matsalwa. -Matsalwa ya kahle na vumbhoni byo huma eka matsalwa.	Vuswikoti bya le henhla 7 – 7½ wa timaraka	-Xitsalwana xi andlariwile kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle. -Vuxokoxoko bya mahungu swa olova ku byi landzelela. -Xitayili, thoni na ririmi ra kahle swi fambelana na xikongomelo. -Maandlalelo lamanene.
Khodi ya 5 60 – 69%	Vuswikoti bya le henhlanganyana 15 – 17 wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa ka nhlokomhaka. -Miehleketo yo amukeleka mayelana na nhlokomhaka. -Miehleketo leyi vupfeke, kambe a hinkwayo yi nga na nseketelo lowu enerisaka. -Vumbhoni byo twisisa matsalwa.	Vuswikoti bya le henhlanganyana 6 – 6½ wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle na nkhlukelano. -Masungulo, mahetelelo na tindzimana tin'wana ti andlariwe kahle. -Nkanelo wu nga landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swo pfumala swihoxo.

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 4 50 – 59%	Vuswikoti byo amukeleka 12½ – 14½ wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa nhlokomhaka, swilaveko hinkwaswo swi katsiwile. -Vumbhoni bya kahle byo seketela nhlokomhaka. -Miehleketi leyi seketeriweke a yi khorwisi. -Matwisiselo ya kahle ya tsalwa.	Vuswikoti byo amukeleka 5 – 5½ wa timaraka	-Vumbhoni byin'wana bya xivumbeko. -Xitsalwana xo pfumala xivumbeko na nkhlukelano wa miehleketi. -Swihoxo switsongo swa ririmi, thoni na xitayili. Xivumbeko xa tindzimana xa kahle.
Khodi ya 3 40 – 49%	Vuswikoti byo enela 10 – 12 wa timaraka	-Ndelela ya xiyimo xa le hansi xa mahlamulelo ya xivutiso. -Ku twisisa kutsongo ka mahlamulelo ya nhlokomhaka. -Nkanelo wa nhlokomhaka a wu khorwisi, naswona wu na vumbhoni byitsongo byo huma eka tsalwa. -Mudyondzi u pfumala ku twisisa ka tsalwa.	Vuswikoti byo enela 4 – 4½ wa timaraka	-Xivumbeko xi na xihoxo xa nkunguhato. -Nkanelo a wu andlariwangi kahle. -Xivumbeko xa tindzimana xi na swihoxo. -Swihoxonyana eka ririmi, thoni na xitayili.
Khodi ya 2 30 – 39%	Vuswikoti bya madyondza 7½ – 9½ wa timaraka	-Mbuyelelo wa mahlamulelo, mikarhi yin'wana miehleketi a yi fambelani na nhlokomhaka. -Ku pfumaleka ka vundzeni bya nkoka. -Miehleketi yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.	Vuswikoti bya madyondza 3 – 3½ wa timaraka	-Maandlalelo yo ka ya nga enerisi na xivumbeko xo ka xi nga kunguhatiwangi, leswi kavanyetaka nkhlukelano. -Swihoxo swa ririmi na xitayili xo hoxeka leswi endlaka xitshuriwa xo ka xi nga amukeleki. -Xihoxo eka xivumbeko xa tindzimana.

TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA		NKOKA WA MAHUNGU (25) Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.		XIVUMBeko NA RIRIMI (10) Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
Khodi ya 1 0 – 29%	Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 7 wa timaraka	-A swi olovi ku landzelela nhlokomhaka leyi kaneriwaka hikuva nhlamulo yi na vuxaka byitsongo na nhlokomhaka. -Leswi a ringetisaka xiswona ku hlamula xivutiso i swa xiyimo xa le hansi. Timhaka titsongo leti twalaka a ti na vumbhoni bya leswaku ti huma ebukwini. -Miehleketo yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.	Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 2½ wa timaraka	-A swi olovi ku vona loko nhlokomhaka yi kaneriwile. -Ku pfumaleka ka vumbhoni bya nkunguhato. -Ku pfumaleka ka tindzimana to twisiseka. -Ririmi ro tsana. -Xitayili na thoni leswi hoxekeke.

MAAVELO YA TIMARAKA:

N = 25

R&X =10

NTSENGO: 35

KUMBE

XIVUTISO XA 6

HAMBIKONA! – SJ MALUNGANA

- 6.1 Vulambi Shitlhangu. ✓✓ (2)
- 6.2 A a nga swi tivi leswaku Vulambi a a ye kwihi. ✓✓ (2)
- 6.3 J.S.C. ✓ (1)
- 6.4 Ximunhuhatwankulu i Vulambi✓ Shitlhangu✓, Vulambi a a navela leswaku vandla ra NAN ✓ leri yena a a ri murhangeri wa rona ri humelela eka nhlawulo wa tipolitiki. ✓ Ku navela ka yena a ku kavanyetiwa hi leswi tinhlangeletano a ti khomiwa hi Sonto. ✓ Yena tanihi Mufundhisi a a languteriwa ku hamba mavunwa ekerekeni loko a xwile. ✓ Eku heteleleni u tengisiwile hi vurhangeri bya kereke, ✓ hikwalaho ko ngenela migingiriko ya tipolitiki. ✓ (8)
- 6.5 A a tinyiketele ngopfu eka tipolitiki. ✓✓✓ (3)
- 6.6 A a famba hi miti ✓✓ a hlamusela leswaku vanhu va n'wi hlawula. ✓✓ (4)
- 6.7 Vadyondzi va nga ha boxa miehleketo yo yelana na leyi landzelaka: A ndzi ta hlawula ku ya ekerekeni, ✓ hikuva kereke ya pfuna✓ ku lulamisa vutomi bya munhu, ✓ naswona loko hi ri na Makhombo✓ kumbe hi ri na mikhuvo ✓ ya kereke, vafundhisi va hi pfuna swinene. ✓ (4)

KUMBE

- A ndzi ta hlawula ku ya eka vandla ra NAN✓, ku va munhu a ngenela tipolitiki✓ swa pfuna swinene hikuva munhu u va a tikumerile ntirho ✓ lowu a kotaka na ku hola ✓ loko vandla ra yena ri hlawuriwile, ✓ na ku pfuna vaakatiko ku fikelela swikongomelo swa vona. ✓ (6)
- 6.8 U n'wi byele leswaku a khongela Xikwembu,✓✓ hi xona xi nga ta n'wi pfuna. ✓✓ (4)
- 6.9 Mufundhisi Davhida Ndhovana✓✓ wo huma eBraamfontein. ✓✓ (4)
- 6.10 A. Loko kereke yo kumisisa leswaku Vulambi Shitlhangu hi yena murhangeri wa vandla ra NAN u ta tshikisiwa ntirho wa vufundhisi. ✓ (1)
- [35]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

KUMBE

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI

XIVUTISO XA 7: XITLHOKOVOTSELO XA RA *DZINDZA* – B NGOBENI

- 7.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi madzolonga ya le mindyangwini. ✓
Nuna na nsati a va xiximani. ✓
Nuna u dlaya nsati na vana hi xibalesa a tshika ku ahlula madzolonga hi ndlela yo rhula. ✓ (3)
- 7.2 U vula leswaku ku na xiphiko lexikulu ku fana na loko tilo ri dzindza. ✓✓ (2)
- 7.3 U vula leswaku va tshinya vatatana/varhangeri va miti/vavanuna emindyanwini leswaku va nga hlundzuki/vukari byi ta ya ehansi. ✓✓ (2)
- 7.4 Vanhu va bomba hi ku endla swo biha leswi siringaka ngopfu. ✓✓ (2)
- 7.5 U vula leswaku vubihi byo tala emindyangwini a byi tiviwi hi vanhu va le handle/byi tumberile. ✓✓ (2)
- 7.6 Vanhu lava tshivelaka ndzilo. ✓
Laha ku vuriwa vaxisati lava tekiweke. ✓ na ½ ya maraka. (2½)
- 7.7 Xikhohlolarifu. ✓
Xigwitsi. ✓ (2)
- 7.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo ku ya hi mongo wa xitlhokovetselo, Xik. Nuna na nsati va fanele ku hanyisana kahle emutini/Swiphiko swa ndyangu swi fanele ku ahluriwa hi ku rhula. ✓✓ (2)
- [17½]

KUMBE

XIVUTISO XA 8: XITLHOKOVOTSELO XA SWA NDZI KWEVA – B NGOBENI

- 8.1 Mutlhokovetseri u vilerisiwa hi ku tlakuka ka nxavo wa mafurha/petirolo. ✓
Hikwalaho ka sweswo vanhu se va paka mimovha va famba hi milenge. ✓
Tihakelo ta mathekisi na mabazi ta tlakuka hikwalaho ka swona, lero munhu u
sala a ri hava mali. ✓ (3)
- 8.2 U vula leswaku swa n'wi vilerisa swinene. ✓✓ (2)
- 8.3 Ku kecela i ku va swilo loko swi dyiwa swi twala onge swi na swiribyana/
misava. ✓ Laha xitlhokovetselweni ri vula ku nonoha ka vutomi. ✓✓ (3)
- 8.4 Leswaku mutlhokovetseri wa vilela/u twa ku vava swinene ku fana na nchumu
wa pulasitiki loko wu hisiwa hi ndzilo. ✓✓ (2)
- 8.5 I vanhu lava va nga na mali yo tala/va nga na rifuwo/lava fumeke. ✓✓ (2)
- 8.6 Ku famba hi milenge, u nga khandziyi swifambo. ✓ na ½ ya maraka. (1½)
- 8.7 I mali leyi vakeriwaka etlhelo leswaku yi ta tirha ntsena loko ku tshuka ku
humelela mhangu yo fana na rifu kumbe loko ku laveka mali hi xihatla. ✓✓ (2)
- 8.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo ku ya hi mongo wa xitlhokovetselo, Xik.
Munhu u fanele a tshama a tilulamiserile, a tiva leswaku nxavo wa mafurha/
petirolo wu nga gonya nkarhi wun'wana na wun'wana. ✓✓ Munhu u fanele ku
va na mali ya ndzindzakhombo. ✓✓ Ku gonya ka nxavo wa mafurha/petirolo
swi endla leswaku vanhu va heleriwa hi mali/mixavo ya tihakelo to khandziya
swifambo yi gonya. ✓✓ (Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)
- [17½]

KUMBE

XIVUTISO XA 9: XITLHOKOVOTSELO XA N'WINI WANGA – M MALUNGANA

- 9.1 Mutlhokovetseri u vulavula na Xikwembu/Yehovha, wa tisola ku va a nga hanyangi vutomi lebyinene. ✓
U vula leswaku kun'wana u ngenile endzingweni a nga tiyimiselang. ✓
U lumbeta Sathana leswaku hi yena a nga n'wi yenga. ✓ (3)
- 9.2 Mutlhokovetseri u vulavula na Yehovha loyi a nga n'wi voniki. ✓✓ (2)
- 9.3 U vula leswaku u tikuma a werile endzingweni a nga tiyimiselang. ✓✓ (2)
- 9.4 Mhaka ya leswaku miringo leyi mutlhokovetseri a welaka eka yona yi fana na loko a rhiyiwa kutani a phasiwa. ✓✓ (2)
- 9.5 Ku humesiwa ekhombyeni. ✓✓ (2)
- 9.6 "Kambe a hi ku rhandza ka mina/ A hi ku rhandza ka mina Tatana, i Sathana xi nga ni mavondzo". ✓
U lumbeta Sathana. ✓ na ½ ya maraka. (2½)
- 9.7 U vula leswaku a pfa a nghena endzingweni/eswiphiqweni a nga tiyimiselang. ✓✓ (2)
- 9.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo ku ya hi mongo wa xitlhokovetselo, Xik. Loko munhu a dyohile u fanele ku kombela ku rivaleriwa/Munhu u fanele ku xiyaxiya evuton'wini leswaku a nga weli endzingweni. ✓✓
(Nhlamulo yin'we ntsena) (2)
[17½]

KUMBE

**XIVUTISO XA 10: XITLHOKOVOTSELO XA XIRERESA XO BASA –
MM MARHANELE**

- 10.1 Mutlhokovetseri u vulavula hi mhaka ya mahanyelo yo biha ya wansati wo saseka/wo tshwuka/wa ribungu. ✓
U vula leswaku ku saseka ka kona a ku pfuni nchumu. ✓
U tsundzuxa leswaku munhu swa antswa a teka nsati wa ntima/wo ka a nga sasekangi, kumbexana a nga kuma ku rhula. ✓ (3)
- 10.2 U vula leswaku wansati wo saseka u na vutlhari byo phuntisa✓ van'wana ku fana na kondlo loko ri luma munhu ri huhutela✓ leswaku a nga swi twi leswaku u le ku vavisiweni. ✓ (3)
- 10.3 Leswaku wansati u tumbeta vubihi bya yena ku funa na mamba leyi lurhaka onge a yi na vuxungu. ✓✓ (2)
- 10.4 Ku vuriwa huku. ✓
Eka xitlhokovetselo lexi ku vuriwa wansati. ✓ (2)
- 10.5 I ku va wanuna a teka nsati wa ntima/ wo ka a nga sasekangi. ✓✓ (2)
- 10.6 Ku endla vunghana/vuxaka. ✓ na ½ ya maraka. (1½)
- 10.7 I vutlatla/ku endla swo ka swi nga sasekangi hi vomu. ✓✓ (2)
- 10.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo ku ya hi mongo wa xitlhokovetselo, Xik. U nga voni ku saseka ka munhu u ehleketa leswaku na mahanyelo ya yena ya sasekile. Vanhu van'wana va swi kota ku tumbeta vubihi bya vona, hikwalaho va fanele ku xiyisisiwa swinene loko munhu a lava ku endla xinghana na vona. ✓✓
(Nhlamulo yin'we ntsena) (2)

[17½]

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35

NTSENGO WA TIMARAKA: 70